

ובו תוספות על 'הפתיחה הכוללת' של הפרי מגדים, על מנת שאערוך אותם ואוציאם לאור. זכות נפלה בחלקי גם להיות מקורב לבניו היקרים, הגאון הרב אליהו שליט"א, מגדולי הדיינים בבית הדין 'הישר והטוב' בדיני ממונות, והרב אהרן שליט"א המוציא והמביא בביתו של מו"ר. הגרז"ן אמר לי פעם שבנו זה שימש יותר מכל אדם בעולם את הסבא הגדול מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל.

כתבתי כאן רק דברים ראשוניים ולא שלמים, וגם הם נכתבו בסערת רגשות. מו"ר היה בעיניי האדם השלם, שלם בתורתו, שלם במידותיו, שלם במאור פניו. שלם בבין אדם למקום ושלם בבין אדם לחברו. בערב ר"ח אלול עלה לבית עולמו, ומיתתם של צדיקים מכפרת. נזכה להמשיך לעסוק בתורתו, ובכך ימשיכו חיי חיותו בעולם הזה. שיהיה מליץ יושר על הרבנית ועל משפחתו ועלינו ועל כל ישראל.

* * *

הרב ד"ר שי ואלטר

מפעלו הגדול של ר' יעקב לוינגר ז"ל*

בכ"ז באייר תש"פ נפטר לבית עולמו מורנו וידידנו המומחה הגדול לתכונה יהודית ר' יעקב לוינגר (להלן ר' יעקב או רי"ל)¹. הוא נולד בשנת תרצ"ב בבודפשט בירת הונגריה, ויחד עם כ-100,000 יהודי העיר שרד את השואה ב'גטו הבינלאומי' מיסודו של חסיד אומות העולם ראול ולנברג השוודי. בשנת תש"י בהיותו בן י"ח ברח מהונגריה הקומוניסטית כשבכיסו זוג תפילין בלבד, עבר לציריך ושימש כמדריך בבני עקיבא, ובמקביל השלים את לימודי התיכון והחל ללמוד הנדסה, כשהוא משלב תקופות לימודים בישיבת מונטרה ובישיבת לוגאנו. כשסיים את לימודיו בשנת תשי"ח עלה ארצה ועבד כמהנדס, ובמשך תקופה ארוכה כל יום בשעות אחה"צ והערב למד בישיבת סלובודקה בבני ברק. חי כל שנותיו בתל אביב ועסק בהנדסת בניין ובתכנון גשרים, ובין השאר שימש כמרצה באוניברסיטת תל אביב ובטכניון בחיפה, כשהוא עושה תורתו קבע ומלאכתו ארעי.

1 הוא הקפיד לחתום על מאמריו "אינג' יעקב לוינגר", כדי להבדילו מבן עירו הפילוסוף פרופ' יעקב לוינגר ז"ל, אחיהם של הרב משה לוינגר זצ"ל ויבל"א הרב ד"ר ישראל מאיר לוינגר, ור' יעקב לוינגר, מייסד המכינה בגבעת שמואל.

ר' יעקב היה איש אשכולות, שידע לחבר עולמות של תורה ומדע. בסוף הודעות הדואר האלקטרוני שלו הוא הוסיף כיתוב אופייני לידיעת מכותביו, שדברי הדואר הממוענים אליו עשויים להישלח לנמענים אחרים, אלא אם יביע הכותב את ההתנגדות לכך בפירושו. היו לר"ל רשימות של נמענים קבועים עמהם חילק את דברי החוכמה שלו ושל נמעניו האחרים, ובכך היה למעין נובע של תורה וחוכמה לרבים. אולם עיקר עיסוקו בעשורים האחרונים היה בענייני תכונה וקידוש החודש והמסתעף.

הכרת טוב רבה יש לי לר"ל עבור תמיכתו במפעל המכון ללימודי קידוש החודש ע"ש דרייזין, שפעל בראשותי בישיבת כרם ביבנה בין השנים תש"ס-תשע"ה. מידי שנה מסר ר' יעקב הרצאות עיוניות במסגרת תוכנית שיעורי קידוש החודש והזמנים בהלכה במכון הנ"ל, וכן הרצה בקביעות בכנסים השנתיים הכלליים שהתקיימו בדרך כלל אחרי פסח.

ר' יעקב היה אדם מאוד רציני, אהב מאוד את עמל התורה, ולא סבל בטלה ושטחיות. הרבה היה ניתן ללמוד מהרצאותיו המסוגגנות. כאשר הציג תרשים, הוא הקפיד שכל ופרט ופרט בו יהיה מדויק וברור. הוא הקפיד מאוד על דיוק לשוני בכתביו, וטרח לברר את המונחים הלשוניים ולהעמיד אותם על דיוקם המלא. כמו כן הקפיד על הדיוק החשבוני, ולעיתים פנה למספר גורמים בלתי תלויים זה בזה כדי להיות בטוח שהוא מגיע בחישוביו לדיוק מושלם. בנו הרב אביגדור כתב לי שאביו חיפש תמיד הגדרות מדויקות הקולעות לנקודה, ובנוסחאות מתמטיות אהב את הנוסחאות הפשוטות והמינימליסטיות. על אף שהיה המומחה הגדול בתחומי, הקפיד לפני שפרסם דברים לשלוח אותם לביקורת של כמה מעמיתיו. הוא דאג להפצת תורתו לכל החוגים, ולכן נהג לפרסם מאמרים דומים במספר במות. מעבר לתרומה התורנית-ספרותית של ר"ל בכתביו בענייני הלוח היהודי, תרומתו החשובה בתחום התכונה היהודית היא יצירת שפה תורנית-מדעית ברורה בתחום זה. אלו שהתוודעו לר"ל, להרצאותיו ולכתביו, מיהרו לאמץ את מערכת המונחים הברורה שלו.

מפעלו הספרותי הגדול כולל בראש ובראשונה את ספרו החשוב 'על השמינית', שיצא לאור בשנת תשמ"ו. ספר זה היה הפתעה גדולה בתחום חקר הלוח העברי, תחום שהיה יחסית זנוח במשך שנים רבות. להלכה הספר מטפל בבעיה אחת - שאלת סדר השנים המעוברות במחזור תשע עשרה השנים של הלוח היהודי, אך למעשה הוא עוסק בכל השאלות הקשורות לנושא הלוח מכל היבטיו: המקורות המשנאיים והתלמודיים * נוסח אחר של הדברים יתפרסם בעז"ה ב'לוח דבר בעתו' תשפ"א סמוך ליום השנה לפטירתו.

של עיבור השנה - כולל מחקר מעמיק של הנוסחאות בכתבי היד ובמפרשים, מחקר מתמטי של מחזורי העיבור השונים האפשריים, אלגוריתמים חישוביים שימושיים

הקשורים לחישוב המולד והתקופה, חישובים אסטרונומיים-היסטוריים לבירור מועד קביעת הלוח, ועוד דיונים מסתעפים רבים בעניינים הקשורים לנושא העיקרי של הספר. הקביעה העיקרית שלו היא שסדר השנים במחזור תשע עשרה השנים נוסד לפי "חוק עיבור", שעל פיו כאשר ההפרש בין מולד ניסן לתקופת ניסן עולה על 16 ימים על השנה להיות מעוברת. ר' יעקב טען שכלל זה נגזר על ידי חכמי העיבור מסוגיא מסוימת במסכת סנהדרין, והוא השתדל להראות שכלל זה כבר רמוז בדברי חכמי העיבור הראשונים, כולל הרמב"ם. אמנם לא כל העוסקים בתחום הסכימו עם קביעותיו של ר"ל בזה, אבל כולם היו תמימי דעים שספר זה היה מפעל מונומנטלי מכל הבחינות. ר"ל המשיך לעסוק במהלך השנים בנושא שאלת מועד עיבור השנה במאמרים שחיבר ובהרצאות שהעביר לקהלים שונים ולחוגים שונים, וממהדורה למהדורה הוא שיפר את מאמריו והרצאותיו בנושא והוסיף להם מקורות והערות.

מעט קודם הוצאת הספר 'על השמינית' פרסם ר' יעקב מאמר על אודות הכרזת המולד בבתי הכנסת. במאמר זה בירר ר"ל את ראשית המנהג של הכרזת המולד, ואת השתלשלותו בקהילות ישראל השונות. בהמשך עבר ר' יעקב לעסוק בנושאי קידוש החודש וזמן הופעת הירח החדש, ופרסם שלושה מאמרים בתחום זה. תוך כדי העיסוק המדוקדק בנושא הגדיל ר"ל להראות חוכמה ובינה לנגד העמים, ופרסם בכתב עת מדעי בחו"ל מאמר ביקורת על מאמר שחיבר אחד ממדעני נאס"א שעסק בנושא חיזוי ראיית הירח החדש. ר"ל הראה שהמדען ההוא הסתמך על תצפיות ירח שגויות, ומצא פגמים מהותיים בחישוביו.²

תוך כדי בירור נושא ראיית הירח החדש עבר ר"ל לבירור נושא המולדות: במאמר יסודי שפרסם בשנת תשנ"ו הגדיר ר"ל שלושה סוגי מולדות: המולד האמיתי (המולד האסטרונומי, הזמן שבו השמש והירח מקובצים בשמים בצורה אסטרונומית), מולד הלוח (המולד בו משתמשים בחשבון המולדות), והמולד הממוצע. באופן עקרוני מולד הלוח הוא גם מולד ממוצע, אולם בשל שינויי התנועה של סיבוב כדור הארץ והקפת הירח סביב כדור הארץ התרחש שינוי איטי, שבעקבותיו המולד הממוצע האסטרונומי כבר איננו תואם את מולד הלוח (בשנת תש"ס ההבדל כבר הגיע לשעתיים).

ר"ל הקדיש מחקר לבירור היחס בין המולדות לבין ראיית הירח החדש. לפני ראש השנה תשס"א הוא הצביע על אפשרות ראיית ירח מוקדמת בליל כ"ט באלול תש"ס - חיזוי שהתברר כנכון בעזרת תצפית בתאריך זה מהר חזקיהו שליד אילת. בהמשך

2 ד"ר רוי עמנואל הופמן ממעלה אדומים שיבדל לחיים ארוכים ממשיך את דרכו של ר"ל במחקר חיזוי ראיית הירח החדש, והוא הקים בשנת תש"ס את האגודה הישראלית לצפייה בירח החדש שממשיכה בפעולותיה עד היום.

עבר לעסוק בשאלה הכבדה של מועד ייסוד הלוח, ומשם בפנייה חדה לשאלת זמן השקיעה על פי ר"ת (מאמר גדול שהתפרסם ב'המעין') - ר' יעקב סבר שצאת הכוכבים של רבינו תם מוקדם הרבה יותר מאשר 72 הדקות אחרי שקיעת השמש באופק, שזו 'שיטת ר"ת' המקובלת. הוא העיד כי בצעירותו בהונגריה לא עשו שימוש נרחב במושג "שקיעה", ולעומת זאת התייחסו בעיקר להיראות הכוכבים. את זמן השקיעה של רבינו תם יש להשליך לדעתו אחורה מזמן צאת הכוכבים. במאמר מקיף שחיבר בנושא הביא ראייה לדבריו מתשובת החת"ס בעניין מילה בשבת, ועסק גם בלוחות זמני היום בהלכה שהתפרסמו באירופה בדורות הקודמים. הייתה לו גם סדרת הרצאות שהוא כינה 'בעיות בלתי פתורות בחישוב זמני היום בהלכה', מלבד המאמרים שפורסמו בדפוס השאיר ר' יעקב מצגות וסיכומים של הרצאות שלו באתר מיוחד באינטרנט לשימוש הרבים. רי"ל גם היה שותף ליצירת התוכנות "חזון שמים" של הרב איתן צקוני בנושאי ראיית הלבנה וזמני היום בהלכה.

ר' יעקב עסק בתחומים נוספים מלבד התכונה. הוא גילה עניין בתחום הלשון הפיוט והנוסח, ופרסם מספר מאמרים בנושאים אלו. ניתן לראות את הגישה הבין-תחומית של רי"ל בדיונו בפיוט לשבת החודש של הקליר, בו הוא מברר את שיטתו מול השיטות ההלכתיות השונות בנושא עיבור השנה. כמו כן כתב על הפיוט של ינאי לליל הסדר 'אז רוב נסים הפלאת בלילה', על פיוטי פרשת שקלים של הקליר, על הפיוט 'יום ליבשה' של ריה"ל ועוד. במאמרו (שגם הוא התפרסם ב'המעין') על המונח 'בקע' לפונקציה 'סינוס' מר"י הישראלי דרך יש"ר מקנדיאה ועד חזון איש, הוא עוסק בהיבטים הלשוניים והמתמטיים יחדיו של המונח 'בקע'. ענייני מסורה ונוסח בתנ"ך נידונו ע"י רי"ל בין השאר בדפים שהכין ושלח למכותביו בנושא החלוקה המדויקת בין הטעם העליון והטעם התחתון של עשרת הדברות בפרשת יתרו ופרשת ואתחנן, בעניין הבדלי נוסח במגילת אסתר בין הנוסח המקובל לבין הנוסח של כתר ארם צובא וכתבי יד הקרובים אליו, בנוסחי הקריאה של מעשה ראובן בספר בראשית ועוד³.

אחד ממאמריו ב'המעין' עוסק בדרך ההגיייה הנכונה של הביטוי 'חיים ארוכים' ב'תפילת רב' שנאמרת לפני ברכת החודש ב'שבת מברכין': כ"ף רפה או דגושה. הוא מחזק את הדעה שהכ"ף כאן רפה, אך עומד על כך שגם בריפיונה התיבה 'ארוכים' עוסקת לא ברפואה אלא באריכות ימים. זכה ידידינו רי"ל לחיות חיים ארוכים ומלאים ואינטנסיביים, לגדל משפחה לתפארת, להפיץ תורה וחוכמה ברבים, ולהיות דוגמא ומופת לדיוק וחריצות ורוחב דעת ואהבת תורה ויראת שמים. יהי זכרו ברוך.

* * *